

ISTRAŽIVANJE UPORABE STIMULATIVNIH DROGA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Sažetak Izvješća o provedbenom znanstveno-istraživačkom projektu

Istraživanje uporabe stimulativnih droga u Republici Hrvatskoj provedeno je 2024. godine na inicijativu Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, od strane istraživača Odsjeka za kriminologiju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (autori: Jerković Dijana, Novak Tihana, Jandrić Nišević Anita, Doležal Dalibor).

- Pri korištenju podataka iz ovog dokumenta obavezno je navesti izvor: Jerković, D., Novak, T., Jandrić Nišević, A., & Doležal, D. (2024). *Istraživanje uporabe stimulativnih droga u Republici Hrvatskoj* (Sažetak neobjavljenog Izvješća). Hrvatski zavod za javno zdravstvo. [URL]

Uvod

Istraživanja uporabe droga predstavljaju važan mehanizam za razumijevanje dinamične pojave droga. Kako bi se dobio uvid u rasprostranjenost uporabe droga, u Republici Hrvatskoj se, kao i u drugim europskim državama, redovito provode istraživanja uporabe droga u općoj populaciji te među specifičnim skupinama kao što su adolescenti (Štimac Grbin i Glavak Tkalić, 2020; Markelić i sur., 2021). Takva istraživanja omogućavaju dobivanje važnih spoznaja o uporabi droga. Međutim, niske prevalencije uporabe pojedinih droga u populacijskim istraživanjima ukazuju na njihov glavni nedostatak, a to je niska zastupljenost konzumenata koji mogu pružiti detaljnije informacije o obrascima uporabe droga (EMCDDA, 2018). Upravo zbog toga je potrebno provoditi i ekploratorna istraživanja te, uz kvantitativni, primijeniti i kvalitativni istraživački pristup. Naime, kvalitativni istraživački pristup usmjeren je na značenja, percepcije, procese i kontekste te nudi dublje razumijevanje obrazaca uporabe droga i pratećih odgovora (Braun i Clarke, 2006; Denzin i Lincoln, 2011, Patton, 2015).

Pregled literature o različitim aspektima uporabe stimulativnih droga ukazuje na mnoštvo motiva koji se povezuju s konzumiranjem stimulativnih droga (Boys i sur., 2002; Van Hout i Brennan, 2011; Bourne i sur., 2015; O'Donnell i sur., 2018; Fredericksen i sur., 2024; Leyva-Moral i sur., 2024). U njihovom razumijevanju potrebno je uzeti u obzir i različite kontekste u kojima se stimulansi konzumiraju (Elmer i sur., 2024). Nadalje, konzumenti svakako čine jedan dio tržišta droga, stoga je potrebno razmotriti obilježja dinamičnog tržišta u kojem stimulativne droge zauzimaju važan dio (Jandrić Nišević i sur., 2017; EMCDDA, 2024). U konačnici, konzumiranje stimulativnih droga povezuje se s problemima mentalnog zdravlja, pri čemu je odnos između tih pojava vrlo kompleksan (Buckley, 2007; McKetin i sur., 2019).

Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je steći uvid u obrasce uporabe i neke karakteristike konzumenata stimulativnih droga u Republici Hrvatskoj, kako bi se bolje razumjele potrebe ove populacije te omogućilo planiranje odgovarajućih intervencija.

Kako bi se ostvario navedeni cilj, postavljena su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su motivi za konzumiranje stimulativnih droga?
2. U kojim kontekstima se konzumiraju stimulativne droge?
3. Koje su karakteristike tržišta stimulativnih droga?
4. Kakav je odnos socio-ekonomskog statusa i uporabe stimulativnih droga?
5. Kakav je odnos konzumiranja stimulativnih droga i mentalnog zdravlja?
6. Koji su motivi (ne)uključivanja u dostupne tretmanske intervencije?

Metodologija

Uzorak

Istraživanjem su obuhvaćene 24 punoljetne osobe (13 muškaraca i 11 žena) koje su barem jednom u posljednjih 12 mjeseci koristile neku od sljedećih droga: MDMA, ecstasy, amfetamin, metamfetamin, kokain ili nove psihoaktivne tvari stimulativnog tipa.

Riječ je o neprobabilističkom namjernom uzorku sudionika koji omogućavaju dobivanje detaljnog uvida u različite aspekte konzumiranja navedenih droga. Za regrutiranje sudionika kontaktirani su voditelji Tripsitters programa Udruge Terra, Udruge Remar, Help i Institut, a dio sudionika regrutiran je putem širokog socijalnog kruga istraživača (poznanstva preko poznanstava) te metodom snježne grude.

Sudionici su bili heterogeni po brojnim obilježjima, uključujući spol, dob, samoprocijenjeni socio-ekonomski status, postignuti stupanj obrazovanja i radnu aktivnost. U skladu s navedenim, prosječna dob sudionika je 39,6 godina (raspon dobi 21-55 godina). U odnosu na pitanje o tome kako procjenjuju svoj socio-ekonomski status, više od polovice sudionika (14 sudionika, odnosno 58,3%) smatra da nemaju dostatna financijska sredstva ili socijalne sposobnosti te procjenjuju svoj status niskim ili nižim srednjim. S druge strane, deset sudionika (41,7%) procjenjuje svoj status srednjim ili višim srednjim. Kao najviši stupanj postignutog obrazovanja, dva sudionika navode osnovnu školu, nešto manje od polovice (n=11) srednju školu, dok ostali sudionici navode preddiplomski (n=5), diplomski (n=5) te jedan sudionik poslijediplomski studij. Četvero sudionika je studiralo u vrijeme provedbe istraživanja. Više od polovice sudionika je zaposleno (n=13), a među zanimanjima koje obavljaju navode se raznoliki poslovi, od rukovodećih i menadžerskih poslova, rada u znanosti, umjetničkih i uslužnih djelatnosti.

Informacije o konzumiranju droga sudionika pokazuju da je prosječna dob prve konzumacije bilo koje ilegalne droge 15 godina (raspon dobi 11-24) te da su sudionici bilo koju drogu stimulativnog tipa prvi put u prosjeku konzumirali s 19 godina (raspon dobi 13-37). U posljednjih 12 mjeseci, 4 sudionika konzumirala su samo stimulativne droge. Pet sudionika konzumiralo je stimulativne droge i još jednu drogu nestimulativnog tipa (razne stimulativne droge te marihuanu, psihoaktivne gljive ili ketamin), a većina, čak 15 sudionika, konzumiralo je razne stimulativne i nestimulativne droge.

Postupak

U lipnju 2024. provedeni su polu-strukturirani intervjui u prosječnom trajanju od 45 minuta te jedna fokusna skupina u trajanju od 90 minuta. Intervjui su auditivno snimani, osim kada

sudionici nisu dali suglasnost za snimanje – tada su pisane detaljne bilješke. Kako bi se umanjila subjektivnost istraživača i povećala vjerodostojnost podataka, intervju i fokusnu skupinu provela su četiri provoditelja. Uz intrinzičnu motivaciju (doprinos znanosti i kreiranju javnih politika), sudionicima je ponuđen i vaučer po izboru: Konzum poklon kartica u vrijednosti 30,00 EUR ili ulaznica za glazbeno događanje. Etičko povjerenstvo Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo dalo je pozitivno mišljenje na postupak provedbe istraživanja (KLASA: 641-02/24-12/1, URBROJ: 117-15-24-2, od 05. lipnja 2024.).

Metoda obrade podataka

U analizi podataka primijenjena je induktivna tematska analiza (Braun i Clarke, 2006). Na samom početku analize istraživači su se detaljno upoznali s prikupljenim podacima (transkriptima intervju i promatračkim zapisima) kroz opetovano čitanje, s ciljem razumijevanja sadržaja i traženja ključnih obrazaca. Nakon upoznavanja s podacima, identificirani su dijelovi podataka koji su relevantni za istraživačka pitanja. Ovi dijelovi teksta označeni su kodovima – kratkim frazama koje sažimaju bitan sadržaj. Svakom kodu dodijeljena je kategorija, tj. apstraktniji kod drugog reda. Kategorije su svrstane u teme, odnosno kodove trećeg reda. Teme su opisane temeljem pripadajućih kategorija i kodova te potkrijepljene izjavama sudionika. Provedeno je odnosno kodiranje koje omogućava organizaciju i povezivanje podataka na dubljoj razini. Korištena je opisna interpretacija, usmjerena na konkretne i neinterpretirane izjave sudionika (Novak i Koller-Trbović, 2005). Primjer kodiranja nalazi se u Tablici 1.

Tablica 1. – Primjer kodiranja

Tekst	Kod	Kategorija	Tema
<u>...Ja imam tu osobu koja doslovno ima sve. On je jako pažljiv oko toga, napravi odmah cijeli sustav i pazi jako na to sve...profesionalni diler. Mislim, radi on druge stvari pored toga, nećete vjerovati, dobar je posao, radi negdje kao programer.</u>	Profesionalni diler ima razrađen sustav	Nabavljanje droga	Tržište droga

Kako bi se osigurala veća vjerodostojnost podataka, u svim etapama analize korištena je triangulacija – tri su istraživača donosila principe i procedure (korake u analizi), neovisno analizirala zasebne dijelove građe, revidirala sustav kodova i kategorija, čime se umanjio subjektivni utjecaj istraživača.

Rezultati

U predstavljanju rezultata istraživanja korišten je pristup analitičkog okvira temeljen na istraživačkim problemima kako opisuje Patton (2002), odnosno rezultati su prikazani na način da odgovaraju na postavljena istraživačka pitanja.

Odgovor na istraživačko pitanje „*Koji su motivi za konzumiranje stimulativnih droga?*“ sadržan je u temi Motivi konzumiranja. Motivi se analiziraju s obzirom na motive prve konzumacije i motive konzumiranja u posljednjih 12 mjeseci.

U okviru teme Motivi za prvu konzumaciju stimulativnih droga, odgovori su svrstani u sljedeće kategorije: Znatiželja, Zabava, Društveni pritisak, Utjecaj obitelji i trauma iz djetinjstva, Nošenje s neugodnim emocijama te Bogatstvo i dokolica.

U okviru teme Motivi za konzumaciju stimulansa u posljednjih 12 mjeseci odgovori su svrstani u sljedeće kategorije: Zabava, Opuštanje i nošenje sa stresom, Nošenje s neugodnim emocijama i mentalnim problemima, Automedikacija, Povezanost sa sobom, Povezanost s drugima, Povećanje seksualnog užitka, Povećanje fokusa, produktivnosti i izdržljivosti, Dosada, Životni stil.

Odabrani kodovi (prva konzumacija): Želja da se sve proba, Drugačija zabava, Svi su konzumirali, Bez podrške obitelji, Kao da se svijet srušio, Roditelji daju bez očekivanja

Odabrani kodovi (konzumacija u posljednjih 12 mjeseci): Dodatak zabavi, Paše za opuštanje, Emocionalni nemiri i problemi, Droga kao terapija, Kontakt sa sobom, Bolje međusobno razumijevanje, Bolji seks, Za susprezanje umora, Jer se ima, a dosadno je, Ovisničko ponašanje

Motivi za konzumaciju stimulativnih droga pokazali su značajnu raznolikost individualnih, socijalnih i psiholoških čimbenika koji utječu na odluku o korištenju stimulansa. Sudionici su svoj prvi kontakt sa stimulansima najčešće ostvarili iz znatiželje, želje za zabavom ili zbog društvenog pritiska (*“Probao sam stimulanse jer sam se htio zabaviti, vidio sam da su svi spaljeni oko mene pa idem i ja probati.”* (9/24)). Neki su sudionici prolazili kroz težak period, osjećali posljedice traume, nosili se s emocijama zbog obiteljskih problema ili dosadom isprazne dokolice, bez osjećaja vlastite vrijednosti pa su u konzumaciji stimulativnih droga vidjeli način bijega od neugodnih emocionalnih stanja (*“Svijet mi se srušio, a stimulanse su mi barem nakratko dali osjećaj da imam kontrolu”* (21/24)).

Motivi s vremenom postaju kompleksniji. Razloge za konzumaciju u posljednjih 12 mjeseci sudionici i dalje pronalaze u želji za zabavom, opuštanjem, nošenjem sa stresom, a potom za regulaciju emocija.

Neki sudionici stimulativne droge koriste kao metodu za ublažavanje stresa i suočavanje s mentalnim problemima kojih su svjesni, a postojali su i ranije, a kod nekih sudionika su se pojavili, a da nisu sigurni točno kada. Za njih je konzumacija stimulansa prisutna kao oblik automedikacije, pri čemu ističu kako im stimulanse pomažu u regulaciji raspoloženja, nošenju s anksioznošću i depresijom (*„...ja plačem, raspadam se svaki dan. I ok, ide rješenje...stimulanse, to će me izbaciti, dobit ću tu neku energiju, samopouzdanje...“* (4/24)).

Studenti i zaposleni sudionici, a osobito oni na sezonskim poslovima, stimulanse koriste kako bi držali tempo s napornim poslom ili studijem (*“Pomaže mi da budem produktivniji, da dulje ostanem budan i fokusiran”* (15/24)). Dijelu ovih sudionika stimulativne droge su s vremenom postale neophodne za obavljanje posla.

Dio sudionika ističe za njih vrlo važnu ulogu stimulansa u jačanju socijalnih veza i povećanju osjećaja povezanosti s drugima, kao i u unapređenju partnerskih odnosa i povećanju seksualnog užitka ("*Za partnerski odnos to je nešto odlično.*" (18/24)).

Za dio sudionika ovog istraživanja konzumacija više vrsta droga pa tako i stimulansa višegodišnji je životni stil.

Motivi zbog kojih su prvotno počeli koristiti stimulativne droge i zbog kojih su ih nastavili konzumirati mijenjaju se ili izmjenjuju. Međutim, kako je konzumacija s vremenom učestalija, učinci stimulativnih droga postaju manje predvidivi, što dovodi do problema s kontrolom uzimanja droga ("*Na početku je bilo odlično, osjećao sam se nepobjedivo. Ali onda... počneš primjećivati da više nisi isti.*" (19/24)).

Odgovor na istraživačko pitanje „*U kojim kontekstima se konzumiraju stimulativne droge?*“ sadržan je u temama Obrasci uporabe i Konteksti konzumiranja.

U okviru teme Obrasci uporabe sljedeće su kategorije proizašle iz analize: Način konzumacije, Pojedinačne droge vs. Poliuporaba, Djelovanje, Količina konzumirane droge, Učestalost uporabe i zlouporaba.

Odabrani kodovi: Različiti načini konzumiranja, Redoslijed konzumiranja, Babadroga: iskusna osoba, Alkohol uz stimulanse, Kombinacija dva stimulansa, Halucinogeni i stimulansi, Kanabis i stimulansi, Očekivanje pozitivnih učinaka, Suplementi za oporavak, Optimalna doza, Teško je procijeniti količinu koja se konzumira, Razlika između uporabe i zlouporabe

Među sudionicima ne postoji jedinstveni način konzumacije niti univerzalan obrazac uporabe, već obrasci variraju ovisno o nizu čimbenika: individualnim navikama, društvenim kontekstima i osobnim iskustvima korisnika.

Prisutne su različite metode primjene stimulativnih droga, pri čemu se najčešće spominju: ušmrkavanje (najčešći način kod kokaina i amfetamina, omogućava brzo djelovanje), oralno (tipično za MDMA u tabletama, kapsulama ili prahu), pušenjem (rjeđe, ali prisutno kod pojedinih tvari poput metamfetamina i kokaina), injektiranjem (zbog bržeg i jačeg učinka, rijetko, ali prisutno, najčešće kod kokaina i metamfetamina) i eksperimentalno analno administriranje (MDMA). Način primjene ovisi o dostupnosti tvari, njihovoj čistoći i očekivanim učincima. Sudionici s više iskustva u konzumiranju pažljivije biraju metodu kako bi postigli optimalan učinak uz minimalne negativne posljedice („*Ja mislim da svako društvo ima svoju tzv. Babadrogu, nekoga tko je iskusan, sad već određeni broj godina koristi i onda svatko ima svoj najdraži način kako se koristi.*" (1/24)).

Većina sudionika ovog istraživanja govori o poliuporabi. Konzumiraju sljedeće kombinacije:

- Kombinacija stimulansa – uporaba različitih stimulansa prilikom iste prigode ili uzastopno (npr. amfetamin i MDMA) kako bi postigli snažnije ili drugačije učinke.
- Alkohol i stimulansi – žestoka alkoholna pića često se konzumiraju uz stimulativne droge kako bi se pojačali osjećaji euforije ili smanjila inhibicija.
- Halucinogeni i stimulansi – određena skupina korisnika kombinira stimulanse s LSD-om ili ketaminom radi intenzivnijeg psihološkog iskustva, kada žele eksperimentirati s percepcijom.

- Kanabis nakon stimulansa – mnogi su naveli da kanabis koriste kako bi smanjili intenzitet stimulativnog djelovanja, uglavnom na kraju zabave.

Učinci stimulativnih droga razlikuju se ovisno o vrsti tvari, načinu primjene, količini te individualnim karakteristikama korisnika. Sudionici opisuju sljedeće učinke: povećana energija i budnost, pojačana mentalna i fizička aktivnost, poboljšano raspoloženje i euforija – osjećaj sreće, povezanosti s drugima i samopouzdanja, smanjena inhibicija, lakše socijalne interakcije i manji osjećaj nesigurnosti, pojačana osjetilna percepcija – intenzivnije doživljavanje glazbe, dodira i emocija. Također izvještavaju o negativnim učincima koji se javljaju nakon djelovanja droge, a to su nesanica i iscrpljenost, razdražljivost i anksioznost te psihička nestabilnost. Većina sudionika ima strategije kojima organizmu pomažu vratiti funkcije.

Količina konzumirane droge također ovisi o brojnim čimbenicima, primjerice o osobnom iskustvu ili preporukama drugih korisnika. Kod prvih konzumacija ili povremenog uzimanja, obično se počinje s manjim dozama kako bi se procijenio učinak. Redovitiji korisnici s vremenom povećavaju količinu kako bi, uslijed razvoja tolerancije, postigli isti učinak. Zbog nesigurnosti u sastav tvari sudionici eksperimentiraju s doziranjem, što povećava rizik od negativnih posljedica.

Učestalost uporabe stimulansa moguće je opisati na dva pola. Dio sudionika rijetko i povremeno koristi tvari u posebnim prilikama, dok se s druge strane spektra nalaze korisnici koji tvari konzumiraju redovito i svakodnevno. Sudionici koji ne pripadaju krajnjem spektru su ciklički korisnici. Oni konzumiraju stimulanse u rasponu od jednog vikenda do nekoliko mjeseci relativno redovite uporabe, nakon čega apstiniraju više tjedana ili mjeseci. Ciklusi su različiti s obzirom na doba godine, obveze te psiho-fizičko stanje u kojem se nalaze.

Granica između uporabe i zlouporabe nije uvijek jasno definirana među sudionicima istraživanja. Mnogi naglašavaju kako nemaju problem, ali prepoznaju određene obrasce ponašanja koji ukazuju na gubitak kontrole (primjerice, razvoj tolerancije, teškoće u kontroli konzumacije, negativni učinci na mentalno zdravlje, teškoće u funkcioniranju u svakodnevnom životu).

U okviru teme Konteksti konzumiranja proizašle su sljedeće kategorije: Izlasci, Festivali, party, after, Chemsex, Sigurno okruženje, Poslovno okruženje.

Odabrani kodovi: U društvu, Pri izlasku, Pokretačka droga, Za party, Chemsex i privatni partyji, MDMA u uskom krugu, Stimulansi i nestandardno radno vrijeme

O kontekstima konzumiranja sudionici govore kroz dobro poznate izlaske u klubove, partyje i after partyje, festivale i noćna događanja, zatim manje spominjane seksualne zabave s uporabom droge (tzv. chemsex), koji se više vežu za zajednicu muškaraca koji imaju seksualne odnose s muškarcima („...*To su više nekakvi privatni partyji. Koristi se svašta. GHB primarno, speed nešto manje, amfetamini...ali i crystal meth...metamfetamin. Ketamin se zna koristiti i 4-MMC.*“ (2/24)). Međutim, mladi sudionici, neovisno o seksualnoj orijentaciji, govore i o korištenju stimulansa u seksualnom odnosu s partnerima. O sigurnom okruženju govore kroz kućne zabave, konzumaciju u sigurnom društvu, nabavku droge od sigurnog dobavljača. Također jedan od konteksta konzumacije stimulansa su fizički zahtjevna radna okruženja

(poljoprivreda, građevina, rad na brodu), kao i radne okoline s nespecifičnim radnim vremenom, poput onih vezanih uz turizam i zabavu.

Odgovori na istraživačka pitanja „*Koje su karakteristike tržišta stimulativnih droga?*“ i „*Kakav je odnos socio-ekonomskog statusa i uporabe stimulativnih droga?*“ sadržani su u temi Tržište droga, koju opisuju kategorije: Pojavni oblici, Čistoća, Cijene, Dostupnost i Nabavljanje droge.

Odabrani kodovi: Upitan sastav, Kućna izrada, Droge jeftinije od alkohola, Cijene iste kao ranije, Popust na količinu, Sve je dostupno, Festivali i ljetna sezona povećavaju dostupnost, Prisutnost novih droga, Muškarci koji imaju seksualne odnose s muškarcima & stimulansi, Pouzdani diler, Nabavka putem prijatelja / poznanika, Nabavljanje preko Interneta, Dostava običnom poštom i dostavnim službama, Novac nije nužan, Droga na poklon, Zamjena dobara, Ustupanje prostora za konzumiranje

Sudionici ističu kako su stimulativne droge lako dostupne te kako ih najčešće nabavljaju putem osobnih kontakata, prijatelja i poznanika, ali i putem internetskih platformi. Amfetamin i kokain je najlakše nabaviti, MDMA nešto teže i ovisno o sezoni u obalnim gradovima, a čini se kako je metamfetamin, iako manje dostupan od ostalih stimulativnih droga, posljednjih godina sve prisutniji. Cijene stimulativnih droga su relativno stabilne i pristupačne u usporedbi s cijenama alkohola. Kokain je sve dostupniji, no sudionici dovode u pitanje njegovu kvalitetu. Novac nije nužan za nabavljanje stimulativnih droga, budući da se droge mogu nabavljati i na druge načine: kao poklon, u zamjenu za druge droge ili usluge.

Jedan od ključnih problema na tržištu stimulativnih droga prema sudionicima jest neizvjesna kvaliteta i čistoća tvari, te posljedice koje to ima na njihovo mentalno zdravlje.

Odgovor na istraživačko pitanje „*Kakav je odnos mentalnog zdravlja i konzumiranja stimulativnih droga?*“ sadržan je u dvije teme: Droge i mentalno zdravlje te Odnos društva prema ovisnostima.

U okviru teme Droge i mentalno zdravlje, odgovori sudionika svrstani su u četiri kategorije: Razina funkcioniranja, Ovisnost, Psihoze, Kocke i droga.

Odabrani kodovi: Ravnoteža između obveza i konzumacije, Ovisnost se postupno razvija, Nema ovisnosti o kokainu, Chemsex i ovisnost o novim drogama, Psihoza postojala ili kao posljedica, Okidač, Kocka nije privlačna

Sudionici smatraju kako je odnos između stimulativnih droga i mentalnog zdravlja složen, a razina funkcioniranja osobe važna u procjeni i prevenciji razvoja ovisnosti. Većina sudionika govori o ovisnosti o stimulansima, ali uglavnom iz perspektive drugih, dok dio sudionika smatra kako ovisnost o nekim stimulansima (konkretno kokainu) ne postoji. Ističu psihoze kao opasnost i negativnu posljedicu pretjerane konzumacije stimulativnih droga. Mišljenja u vezi odnosa konzumiranja stimulativnih droga i kockanja su podijeljena, iako veći dio sudionika ne prakticira nikakve igre na sreću („*Ne igram igre na sreću, zabranila bih to zakonom. To je prava ovisnost, a ne droge.*” (7/24)).

U okviru teme Odnos društva prema ovisnostima, identificirane su tri kategorije koje sumiraju doživljaje sudionika o prirodi odnosa društva prema ovisnostima: Droge-tabu tema, Stigmatizacija i Licemjerje.

Odabrani kodovi: Droge su tabu tema, „Zamagljeno“ govorenje o drogama, Stigmatizacija zbog ovisnosti, Stigmatizacija liječenih osoba, Predrasude prema ovisnicima, Privid je važan, Licemjerno društvo

Većina sudionika smatra da su droge javno-zdravstvena tabu tema, a zbog velike dostupnosti i konzumiranja među različitim skupinama, većina smatra da je važno govoriti o drogama, njihovom djelovanju i posljedicama konzumacije. Dio sudionika smatra da se o drogama može pronaći jako puno informacija, ali da nisu sve točne te da stručnjaci ponekad nejasno, „zamagljeno“, govore o drogama. Nadalje, sudionici smatraju kako su konzumenti droga stigmatizirani od strane društva, ali i stručnjaka pa i liječnika te daju brojne primjere stigmatizacije koju su osobno doživjeli ili su primijetili u odnosu prema drugim osobama koje konzumiraju droge. Navedeno je još izraženije u kontekstu pogleda društva prema osobama koje se liječe zbog ovisnosti, što moguće utječe i na motivaciju dijela konzumenata za (ne)traženje stručne pomoći. Dio sudionika naglašava licemjerje društva u odnosu prema drogama i kockanju, pri čemu navode kako se kockanje tolerira, dok se konzumiranje droga etiketira. Govore i o tome kako je u društvu privid važniji od realiteta, pa tako jedan sudionik kaže: *“A ovakvi tipovi kao što sam ja, e, od njih društvo i država dobro živi i na njih lijepo gleda. Važno je da brineš o sebi, da paziš na izgled, fino se namirišiš, lijepo obučeš, imaš svoj biznis i onda društvo boli ona stvar koliko koke ti pošmrčeš.” (9/24).*

Kako bi se odgovorilo na posljednje istraživačko pitanje **„Koji su motivi (ne)uključivanja u dostupne tretmanske intervencije?“**, osim odgovora koji su prikazani u okviru kategorije Tretman (Tema Intervencije), potrebno je dati širi kontekst i percepciju sudionika o dostupnim intervencijama, kao i o onima koje bi trebale postojati, a što bi se, prema njihovom mišljenju, odrazilo na veću tretmanske uključenost konzumenata stimulativnih droga. Odgovori su sadržani u dvije teme: Intervencije i Potrebe.

Tema Intervencije opisana je kroz kategorije Prevencija, Tretman, Smanjenje šteta, na način na koji ih vide sudionici istraživanja.

Odabrani kodovi: Upoznavanje sa sigurnom uporabom, Drop in za korisnike stimulansa, Nepovjerenje u javno zdravstvo, Nedostupnost psihološke pomoći, Privatna psihoterapija (zbog drugih problema), Grupe podrške, Online intervencije, Edukacija stručnjaka

Sudionici naglašavaju važnost prevencije koja se temelji na točnim informacijama, prvenstveno o posljedicama uporabe. Također ističu pristup smanjenja šteta, osobito u kontekstu chemsexa te injektiranju stimulansa kod neopioidnih ovisnika. Vezano za tretmanske intervencije, većina sudionika smatra kako oni osobno nemaju potrebu za uključivanje u programe zbog konzumiranja stimulativnih droga. Nadalje, većina sudionika iskazuje nepovjerenje u sustav javnog zdravstva. Kada bi se odlučili na tretman, većina bi odabrala privatnu psihoterapiju.

U okviru teme Potrebe sumirana su promišljanja sudionika o intervencijama koje bi unaprijedile sigurnost konzumenata stimulativnih droga. Sudionici su također podijelili razmišljanja o nekim inicijativama za koje sami kažu da možda nisu izgledne za uvođenje, ali bi bile korisne u budućnosti.

Odabrani kodovi: Besplatno i anonimno testiranje droga, Omogućavanje informiranog izbora, Drop in za korisnike stimulansa, Samoposlužni automati sa sterilnim priborom, Medicinska uporaba droga, Legalizacija

Na pitanje o tome što smatraju potrebnim za unaprjeđenje sigurnosti i kvalitete skrbi prema osobama koje konzumiraju stimulativne droge, sudionici su dali osvrt na preventivne intervencije i programe smanjenja šteta: omogućiti anonimno testiranje uzoraka („*To kad bi se dalo provjeri kaj je unutra, to bi bilo fantastično. Da bar otprilike znaš. I onda da proučiš i djelovanje i tako dalje.*“ (6/24)), privući konzumente stimulativnih droga u *drop in* centre (kroz smanjenje stigmatizacije i etiketiranja) te omogućiti samoposlužne automate sa sterilnim priborom za injektiranje („*Jer ovo što se preko noći ne izdaju šprice (u ljekarnama), to je van pameti. Vani na aerodromima i na kolodvorima postoje automati sa špricama, sa svime.*“ (5/24)). U odnosu na poželjne promjene, sudionici ističu mogućnost medicinske uporabe droga i legalizaciju.

Rasprava i zaključci

Potrebno je osvrnuti se i na glavno ograničenje ovog istraživanja. S obzirom na to da je istraživanje provedeno na namjernom neprobabilističkom uzorku sudionika, potreban je oprez u generalizaciji rezultata. S druge strane, glavni doprinos ovog istraživanja očituje se u činjenici da je riječ o prvom kvalitativnom istraživanju konzumenata stimulativnih droga u kojem je prikazana perspektiva istraživanjima teško dostupnih konzumenata.

U odnosu na promišljanje o zdravstvenim i socijalnim odgovorima prema konzumentima stimulativnih droga, potrebno je prilagoditi intervencije specifičnostima ponašanja i društvenih okolnosti konzumenata. Kao mehanizam za privlačenje konzumenata u sustav podrške prepoznaje se potreba za omogućavanjem anonimnog testiranja uzoraka droga. Nadalje, intervencije u *drop in* centrima potrebno je prilagoditi konzumentima stimulativnih droga (primjerice, radno vrijeme izvan standardnog radnog vremena kako bi i radno aktivni konzumenti mogli doći u centar), kao i osigurati dostupnost sterilnog pribora putem samoposlužnih automata sa sterilnim priborom za one konzumente koji nisu u mogućnosti ili ne žele doći u program. U odnosu na tretmanske intervencije, potrebno je povećati dostupnost psihološke pomoći te se usmjeriti na destigmatizaciju, budući da sudionici stigmom smatraju važnom preprekom uključivanja u tretman.

Literatura:

- Boys, A., Dobson, J., Marsden, J., Strang, J. (2002). Rich Man's Speed: A Qualitative Study of Young Cocaine Users. *Education, Prevention and Policy*, 9(2), 195-210. DOI: [10.1080/09687630110112609](https://doi.org/10.1080/09687630110112609)
- Bourne, A., Reid, D., Hickson, F., Torres-Rueda, S., Steinberg, P., Weatherburn, P. (2015). "Chemsex" and harm reduction need among gay men in South London. *International Journal of Drug Policy*, 26(12), 1171–1176. <https://doi.org/10.1016/j.drugpo.2015.07.013>
- Braun, V., Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Buckley, P. F. (2007). Dual Diagnosis of Substance Abuse and Severe Mental Illness: The Scope of the Problem. *Journal of Dual Diagnosis*, 3(2), 59-62, DOI: 10.1300/J374v03n02_07
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2011). *The SAGE handbook of qualitative research* (4th ed.). SAGE Publications.
- Elmer, T., Vannoy, T. K., Studerus, E., Lyubomirski, S. (2024). Subjective long-term emotional and social effects of recreational MDMA use: the role of setting and intentions. *Scientific Reports*, 14, 3434. <https://doi.org/10.1038/s41598-024-51355-6>
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2018). *Monitoring drug use in recreational settings across Europe: conceptual challenges and methodological innovations*. Technical report. Luxembourg: Publication Office of the European Union.
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2024). *European Drug Report 2024: Trends and Developments*. https://www.emcdda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024_en
- Fredericksen, R. J., Baker, R., Sibley, A., Estadt, A. T., Colston, D., Mixson, L. S., Walters, S., Bresett, J., Levander, X. A., Leichtling, G., Davy-Mendez, T., Powell, M., Stopka, T. J., Pho, M., Feinberg, J., Ezell, J., Zule, W., Seal, D., Cooper, H. L. F. ... Tsui, J. I. (2024). Motivation and context of concurrent stimulant and opioid use among persons who use drugs in the rural United States: a multi-site qualitative inquiry. *Harm Reduction Journal*, 21(1):74. <https://doi.org/10.1186/s12954-024-00986-z>
- Jandrić Nišević, A., Doležal, D., Lotar Rihtarić, M., Jeđud Borić, I., Novak, T. (2017). *Izvešće o znanstveno-istraživačkom projektu „Istraživanje strukture i dinamike tržišta droga u*

Republici Hrvatskoj“. Zagreb: Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske.

- Leyva-Moral, J. M., Aguayo-González, M., Mora, R., Villegas, L., Gómez-Ibáñez, R., Mestres-Soler, O., Maldonado-Alia, R., Lorente, N., Folch, C. (2024). Chemsex in Barcelona: A qualitative study of factors associated with the practice, the perception of the impact on health and prevention needs. *Adicciones*, 1, 36(2):189-198. doi: 10.20882/adicciones.1790.
- Markelić, M., Muslić, Lj., Jovičić Burić, D., Lanščak, N., Križan, H. i Musić Milanović, S. (2021). *Europsko istraživanje o pušenju, pijenju alkohola i uzimanju droga među učenicima 2019*. Svezak 1. Sredstva ovisnosti, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.
- McKetin, R., Leung, J., Stockings, E., Huo, Y., Foulds, J., Lappin, J. M., Cumming, C., Arunogiri, S., Young, J. T., Sara, G., Farrell, M., Degenhardt, L. (2019). Mental health outcomes associated with of the use of amphetamines: A systematic review and meta-analysis. *EClinical Medicine*, 16, 81-97. doi: 10.1016/j.eclinm.2019.09.014.
- Novak, T., Koller-Trbović, N. (2005). Kvalitativna metodologija u socijalnopedagoškom dijagnosticiranju. U N. Koller-Trbović i A. Žižak (Ur.) *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja pristupa* (str. 85-120). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- O'Donnell, A., Addison, M., Spencer, L., Zurhold, H., Rosenkranz, M., McGovern, R., Gilvarry, E., Martens, M. S., Verthein, U., Kaner, E. (2018). Which individual, social and environmental influences shape key phases in the amphetamine type stimulant use trajectory? A systematic narrative review and thematic synthesis of the qualitative literature. *Addiction*, 114, 24-47. DOI: [10.1111/add.14434](https://doi.org/10.1111/add.14434)
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods*. (4th ed.). SAGE Publications.
- Štimac Grbić, D., Glavak Tkalić, R. (Ur.). (2020). Uporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: 2019. i analiza trendova uporabe 2011.-2019. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo i Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Van Hout, M. C., Brennan, R. (2011). Plant food for thought: a qualitative study of mephedrone use in Ireland. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 18(5), 371–381. <https://doi.org/10.3109/09687637.2010.537713>